

HUMANİTAR

FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİNİN "BALALARA HƏDİYYƏ" KİTABI

1-ci yazı

Firidun bəy Köçərliyə qədər XX əsrdə uşaq ədəbiyyatı haqqında bir sıra elmi-nəzəri fikirlər və mülahizələr yaransa da, bu sahədə sistemli tədqiqat onun adı ilə bağlıdır. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı XX əsrə qədər müstəqil bir yaradıcılıq sahəsi kimi deyil, əsasən sifahi xalq yaradıcılığı və yazılı ədəbiyyatla əlaqəli şəkildə inkişaf edib. Uzun əsrlərdən bəri ağzıdan-ağıza, didildən-dilə keçərək bülür-ləşmiş xalq ədəbiyyatı nümunələri bu qabaqcıl maarifpərvər ziyalıni düşündürən əsas məsələlərdən biri olub. Xalq ədəbiyyatı xalqın sarmayəsi adlandırılan F.Köçərli uşaqlar üçün yazılmış "Balalara hədiyyə" kitabının müqəddiməsində sifahi söz sənəti nümunələrinin toplanmasını əhəmiyyətindən bəhs edərək yazırdı: "Keçmişdə şən və rəhət sahibi olan türk milləti öz məişətinə, ayın və adətinə aid yaratdığı qisim-qisim nağıl və hekayələr, gözəl mənzu və bayatılar, hikmətəməsas məsallər (atalar sözü), nazik monalı müəmmə və tapmacalar, balalar qəlbə açan düzgülər və yarınlımaclar, heyvanat qismində məxsus "sayaçı sözlər" mürür əyyam ilə xatirələrdən çıxırdı və bu halda unudulmaqdadır". F.Köçərli qeyd edirdi ki, tarixi keçmişini, dilini, vətəninin sevən inkişaf etmiş millətlər öz sifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrini "...kamalı-söyq və diqqətlə cəm edib ziqiyət sarmayə kimi saxlayır və balaların ilk təlim və tərbiyəsinin onları öyrətməklə başlayır". Deməli, folklorun təlim-tərbiyə üçün əhəmiyyətini ilk plana çəkən F.Köçərli bütün qabaqcıl ziyalıların ziqiyətini bu işə cəlb etmək istəyirdi.

F.Köçərli ağız ədəbiyyatının toplanması istiqamətində qonşuların bızdan daha irəli gətirdiyini göstərir və Azərbaycanca toplanma işinin ləng aparılmasının başqa fəsadlarını noticələndiyini də açıb göstərir: "Bu bərədə qonşularımız

daha irəli gediblər. Türk millətinin əsrlərcə yaradıb vücuda gətirdiyi nağıl və hekayələri və xoşlarına gəldiyi məsəlləri özlərinə məxsus edib "erməni naql və məsəlləri" adı ilə başqalarına elan edirlər. Amma biz onların qədrini bilmirik və itibətməyənə əsla etinə etmirik, bu işdə qəflətdə qafıl olduğumuz kimi bu məsələlər dəxi böyük səhv və qəflətimiz zahir olur".

Göründüyü kimi, F.Köçərli-ni daha çox narahat edən Azərbaycan xalqının yaratdığı sifahi ədəbiyyat nümunələrinin ermənilər tərəfindən mənimsənilməsi və o rənkələri öz adlarına çıxması idi. "Qəflətdə qafıl" olanda xalqın milli mənavi, hətta maddi sərvətlərinə yiyə və sahib çıxmayanda onu erməniləşdirmək və ya yadlaşdırmaq, xalqın keçmişini, yaşam tərzini milli duyğu və düşüncələrini, milli psixologiyasını alından almaq, özünü-küleşdirmək də asan olur. O, yaxşı bilirdi ki, hər bir millətin milli mənavi dəyərlərindən böyük sərvəti yoxdur. Deməli, həmin dövrdə "erməni naql və məsəlləri" adı altında ermənilər tərəfindən Azərbaycan mənavi sərvətinin və milli dəyərlərin mənimsənilməsi açıq-aşkar tələnlənmiş qabaqcıl ziyalımlız bərk narahət edib.

1912-ci ildəki ilk nəşirdən yüz ildən artıq bir müddət keçməsinə baxmayaraq, bu gün də aktuallığını itirməyən "Balalara hədiyyə" kitabının tərtibi və nəşrinin əsas məqsədlərindən biri folklor nümunələrinin toplanmasını, gələcək nəsillərə ötürülməsi idi.

Görkəmli pedaqoq "Balalara hədiyyə" kitabına uşaqların yaz xüsusiyyətlərinə uyğun, mövzu və forma etibarlı sədə, samimi, tərbiyəvi əhəmiyyəti olan nümunələr daxil edib. Ona görə də həmin məcmuəni oxuyan "balalar şadlanacaq, bu səbəbə ki, onda dərd olunan əsərlərin cümləsi onların dünyasınıdır, təbiətlərinin iqtizasına müvafiqdir".

Göründüyü kimi, alim, pedaqoq, folklorçu, ədəbiyyatşünas F.Köçərli həmin kitabın tərtibi işində nə qədər zəhmət çə-

kir.

F.Köçərli kitabın əvvəlinə yazdığı müqəddimədə həmin kitabın böyüklər üçün də mühüm əhəmiyyət daşıdığına belə göstərdi: "Böyük adamların yürəklerinin açılmasına səbəb olacaqdır ki, onlar müəaliyyə əsasında öz uşaqlıq vaxtlarını biləxtiyar xatirələrinə gətirəcəklər. Bu işə qəlb şad etmək üzülüyündə xidmətdir". Görkəmli alim haqlı olaraq belə bir qənaətə gəlir ki, oxucular bu kitabı oxuduqda onların ürək-ləri şadlanacaq və onlar uşaqlıq dövrünün xatirələrini bir daha yaşayacaqlar.

Fikrimizcə, görkəmli pedaqoq "Balalara hədiyyə" kitabını tərtib edərkən mətnlərin məzmunu ilə uşaqların psixologiyasının, marağ dünyasının bir-birini tamamlamasına xüsusi diqqət yetirib. Müəllif tərtib etdiyi kitabə uşaqların yaz xüsusiyyətlərinə uyğun materiallar seçdiyindən, onların qavrama qabiliyyətlərini nəzərə alması, nümunələrin dilinin sadəliyinə xüsusi fikir verib. F.Köçərli bir müəllim kimi bədi cəhətdən mükəmməl, dərin məzmunlu, dil-islub cəhətdən sadə olan əsərlərin uşaqların təlim-tərbiyəsində oynadığı böyük rolunu 1912-ci ildə toplanıb çap etdirilmiş "Balalara hədiyyə" adı kitabında nəzərə cəhətdən əsaslandırır. Görkəmli təntiqəçi Seyid Hüseyn "İqbal" qəzetinin 1913-cü il 23 may tarixli 366-cı nömrəsində "Balalara hədiyyə, yaxud "Qafqazda birinci kitab" adlı məqaləsində əsəri yüksək qiymətləndirir. Bu əsərin nəşrini alqışlayan və onu müsbət bir hadisə kimi qiymətləndirən S.Hüseyn yazırdı: "Balalara hədiyyə" kitabı cocuqların ruhuna əzuqə verdiyi kimi, böyüklərimizin də cocuqluğuna və ondakı yaşayışını xatirənə gətirərək onlarda keçmişinə və millətinə qarşı bir istəq və məhəbbət duyğusunu ayıldır".

1912-ci ilin may ayında İsa-bəy Aşurbəylinin "Kaspi" mətbəəsində çap olunan 102 səhifəlik "Balalara hədiyyə" kitabı iki hissədən ibarət olub, 75 kiçik həcmli didaktiki əsərləri özündə cəmləşdirib. Müəllif yaz səviyyəsinə müvafiq olaraq birinci hissəyə 49, ikinci hissəyə 26 didaktik manzum parça, nağıl, hekayə, tapmaca, atmaca, sayaçı sözlər və başqa təlim-tərbiyə işini zəruri olan mətnlər salıb. F.Köçərli

ölümündən sonra bu kitab 1967-ci ildə ədəbiyyatşünas Bakir Nəbiyevin tərtibi və redaktorluğu ilə yenidən çap edilib. Görkəmli pedaqoqu kiçiyəşli uşaqların gələcəyi daha çox düşündürdüyündən A.Şaiqə ünvanladığı məktubda yazırdı: "Xirdə uşaqlar üçün yazılan nağıl və hekayələr nə qədər asan və sadə olsa, nə qədər açıq dildə yazılsa və uşaqların fəhminə yaxın olsa, bir o qədər mənzur-da olan məktəblər artıq dərəcədə hasilə gəlib yaxşı meyvələr gətirür".

F.Köçərli "Balalara hədiyyə" kitabında, nağıllar, məhmul, bayatılar, sayaçı sözləri ilə yanaşı, uşaqların həffzəsini gücləndirmək, fikrini ifadə etməsini, düzgün təliffüz vərdislərinə müvafiqməsinə və s. əşləmə uşaqların 1912-ci ildə yazıdılar - məsəllərə, tapmacalara, yarınlımaclarına və müxtəlif uşaq oyunlarına da geniş yer ayırıb. "Balalara hədiyyə" kitabında kiçik həcmli nağıllar xüsusi zövqlə seçilmiş və qruplaşdırılmışdır. F.Köçərli seçdiyi və qruplaşdırdığı "Göyçək Fatmanın nağılı", "Xoruz və padşah", "Ərincək it", "Qurd" və s. kimi nağıl və alleqorik hekayələr öz məzmunu və ideyasına, şaglam məfkursinə görə dövr üçün çox səciyyəvi idi. Məsələn, uşaqların əməy əhədiərək, hər iş vaxtında görkəm vərdisi yaratmaq üçün o, "Ərincək it" adı kiçik alleqorik hekayəyə müraciət edir:

"Qış olanda it deyir:
Yaz olaydı, özümə bir çul
toxuyaydım.
Elə ki yaz gəlir, it
tənbəlləşib deyir:
Eh kim öyür, kim
toxuyacaq?"

"Şəngülüm, Şüngülüm və Məngülüm" nağılı ilə ən məhəbbətinin üvliyi verilir. Ana oğ-mağın, böyüklərin nəsihətinə qulaq asmağın vacibliyini və əsərin əsas ideyasını təşkil edir. Nağılin sonunda hiylə işlədən qurdun qət tərifindən mağlubiyət, ədalətsiz hökm çıxaran zülmkarların aqibətini ölməyə nailkarlanması uşaqlara təbii və inandırıcı görünür.

F.Köçərli uşaqların yaz səviyyəsinə müvafiq həcmli hadisələri qələmə alıb və xeyrin şər üzərində qələbəsinin həyati faktları ilə əyani şəkildə nümayiş etdirib. "Göyçək Fatmanın nağılı"nda ögey ana öz çirkin qızının səadətinin yetim Fatmanın bədbəxtliyi üzərində

qurmaq istəyir. Məhz buna görə Fatmaya kömək edən qara inoyni hiylə ilə kəsdirir. "Göyçək Fatmanın nağılı"nın bu variantında xeyrəxəş köməkçi, həmi funksiyasını səhrkar qarı - div anası yerinə yetirir. Səhrkar qarı yetim Fatmanı sinəyə çəkir. Köçək Fatma div qərisinin sinəğindən uğurla çıxır. Onun ağıl və qabiliyyətini görə qarı ona doğru yol göstərir: "Gedərsən, qabağına bir ağ şən, bir qara şən və sonra bir qırmızı şən çıxacaq. Ağ şənə çimərsən, qara şən ilə sığın yuyar-sən, qırmızı şənə yanaq-larına sirtərsən. Bir də qarı öz tükündən verdi və dedi ki, mən səni lazım olsam, yandırarsam, yanında hazır olaram".

Analığın qızı keçəl Fatma işə səhrkar qarının sinəğindən uğursuz çıxır. Odur ki, qarı ona hər şeyi əksinə məsləhət bilib, noticədə Keçəl Fatma daha da eybəcər bir kökə düşür. Səhrkar qarı göyçək Fatmanın çətin dəqiqələrində onun köməyinə çatır və ögey ananın çirkin əməllərinə mane olur. Noticədə, Fatma xoşbəxt olur, padşah oğluna əz gedir.

Görkəmli pedaqoqun bu tip nağılları "Balalara hədiyyə" kitabına salmaqda məqsədi uşaqların dünyagörüşlərini kamilləşdirmək, haqqın, ədalətin həmişə şər, qara qüvvələr üzərində qələbəsinin zəruriliyini anlatmaq və başa salmaq olub. F.Köçərli "Balalara hədiyyə" kitabında bayatılara, layla-lara, sayaçı sözlərinə də geniş yer verib. Məsələn, bəndləri bəyati formasında yazılmış "Dağlar" şeirində vətəne məhəbbət hissi təbliğ olunur. Müəllif insan əyaqların dayən dağlar "toylu-bayramlı", insanlar kəçəndən sonra işə "doqquz ay salı" adlandırır:

Mən sayı yastı dağlar,
Qar gəlir, basdı qəmlər.
Üç ay toylu-bayramlı,
Doqquz ay yastı dağlar...

Kitabda verilmiş layla nümunələrinə gəlincə, onlarda anaların istəq və arzuların, xəyal və düşüncələri öz əksini tapır:

Layla dedim adına,
Haqq yetmişin dədinə,
Hər layla eşidəndə,
Balam düşər yadıma.
Balam layla, a layla!
Gülüm layla, a layla!

MƏHƏMMƏD MƏMƏDOV
filologiya üzrə fəlsəfə
doktoru

FİRİDUN BƏY KÖÇƏRLİNİN "BALALARA HƏDİYYƏ" KİTABI

2-ci yazı

Qoyunun oldu yüz,
Gir içində üz" və s.

Sayaçı sözlərinin çap olunduğu ikinci monobə "Balalara hədiyyə" məcmuəsidir. Sayaçı sözləri barədə ilk elmi məlumatı verən ədib "Köçərliyin övzə və əhvalı" məqaləsində və nəğmələrin tərkəmələrin məisət tərzindəndə doğduğunu bildirir. Bütün ömrü boyu bu nəğmələrin toplanması və araşdırılması ilə məşğul olan Firidun bəy Köçərli ananın dediyi layla ilə qoyun və ya keçiyə edilən müraçiatlar arasında yaxınlıq görərək yazırdı: "Necə ki ana şirin və dadlı dil ilə balasına laylay çalır, habelə də bizim tərkəmə xalqı - qoyun becərənlər öz qoyunlarını mehriban və şirin dil ilə vəsf qılırlar. Təfəvüt ancaq bundadır ki, ana övladını "balam" sözü ilə yad edir, amma qoyun sahibı qoyununu "nəməm" kəlməsi ilə oxşayır". Kitabda sayaçı sözləri ilə bağlı nümunələr "Salam aleyk say baylor" ifadəsi ilə başlayır:

Salam aleyk say baylor,
Bir-birindən yey baylor!
Saya gəldi gördünü?
Salam verdim əldiniz?
Alın təpəl qoç, quzu
Sayaçıya verdiniz?

Verilmiş örnəklərdən belə bir nəticəyə gələ bilərik ki, sayaçı nəğmələri öz ilkin məzmun xüsusiyyətlərini nisbətən fəal qoruyan nümunələr olub:

Bu saya kimdən qaldı?
Adəm atadan qaldı.
Adəm ata gələndə,
Qızıl öküz duranda
Qızıl buğda bitəndə,
Dünya binnət olanda
Musa çoban olanda
Şişiyimiz erkəcdi...

Görkəmli pədaqoç aya-balalarının qoyunun xeyr-bərkətini ilə bağlı yaratdıqları atalar sözləri və məsəllərində də müraçiat edir: "Qoyunun yüz olanda, darisi min olar" və ya:

"Qoyunun oldu əlli,
Adın oldu ballı.

"Balalara hədiyyə" kitabında bəhs etdiyimiz janrlarla yanaşı, bu və ya digər folklor mətnlərini tamamlamaq, fikri aydınlaşdırmaq atalar sözləri və məsəllərə, tapmacalara, yanılmaclarına, həmçinin uşaq oyunlarına da geniş yer verir. Fikrimizcə, görkəmli pədaqoçun bu pəremioloji vahidlərə "Balalara hədiyyə" kitabında yətinərcə yer ayırması uşaqların hafizəsini gücləndirmək, nitqini zənginləşdirmək, düzgün tələffüz vərdişlərinə yiyələndirmək, fikrini aydın ifadə etmək, müstəqil düşünmək qabiliyyətini və s. aşılamaq məqsədi ilə izah edilmişdir. Məsələn, tapmaca, yanılma və s. kimi janrlar ayrıca deyil, hər mətnin sonunda onun məzmunu və ideyasına müvafiq şəkildə verilmişdir. Məsələn, "Ərinçək iki" adlı alleqorik hekayə, "Şəngülim, Şəngülim və Məngülim", "Tülkü və kəklik", "Nazikbənazik və Tazikbotazik" nəğillər, bayatı formasında olan "Dağlar" şeiri və s. nümunələr müvafiq atalar sözləri ilə tamamlanıb.

F.Köçərli uşaqların zehni inkişafına kömək edən, onları əyləndirən və düşündürən tapmacaların təlim-təربiyəvi əhəmiyyətini nəzərə alaraq, həyatın müxtəlif sahələrindən bəhs edən 41 maraqlı tapmacanı kitabə daxil edib. Tapmacaların əzəllikliğini yaxşı bilən Firidun bəy Köçərli onların toplanmasına, nəşrinə, tədqiqinə böyük önəm verib. O, çox təcrübəli və sərşətli folklor toplayıcısı olduğundan həmin tapmacaların mətnlərinin mükaməlliyətini, təhriflərdən daha az yol verilmişliyi ilə seçilir. Məsələn, müəllif "Yaz" şeirindən sonra "Üçü bizə yazdır // Üçü cənəb bağdır // Üçü yağar gətirir // Üçü vurur dağdır" və, "Qızlar nəğməsi"ndən sonra "Biz-biz idik // Yüz qız idik // Biz idudür // İpə düzdür // Qırğın gəldi qırıldı // Şükür olsun ki, dirdirdik", İ.A.Krlovun "Tül-

Firidun bəy Köçərli vətənpərvər bir ziyalı kimi "Balalara hədiyyə" kitabında həm yazılı ədəbiyyatımızdan, həm də şifahi xalq yaradıcılığımızdan dəyərli örnəklər verməklə milli oyanış, özünüdərk, maarif və mədəniyyətin yüksəliş məsələsini ön plana çəkib

kü və üzüm" şeirinin tərcüməsindən sonra "İki tülkü balası, üç anası, dörd atası, neçə eylər hamısı?" və s. nümunələr mətnin məzmununa uyğun verilib. Onun nəşr etdirdiyi tapmacalar arasında bayatı formasında, həmçinin riyazi hesablamalar üzərində qurulub və qılınbəd şəklinə qoşulmuş tapmaca nümunələri də rast gəlinir.

Düzgün tələffüz vərdişləri və düşüncə tərzinin yaranmasında mühüm rol oynayan yanılmacları da "Balalara hədiyyə" kitabında xüsusi yer tutur. F.Köçərli "Balalara hədiyyə" kitabına yanılmacları salmaqda yalnız əyləndirmək və güldürmək məqsədi güdməyib. O, habelə yanılmacları vasitəsilə uşaqlar da oxşar səs və sözlərin düzgün tələffüz vərdişlərini formalaşdırır, bəliklərinin dərinasdır, təsəvvür və təxəyyülünü inkişaf etdirir, onların nitqini canlı xalq danışığı dilinə yaxınlaşdırır, səs ehtiyatını zənginləşdirir. Kitabda verilmiş hər bir yanılmacları nümunəsində müxtəlif hadisə və məsələlər əks olunub. Bəzi yanılmaclarına nəzər salaq: "Ay qılınyuq qırqovul, gəl bu kola gir, qılınyuq qırqovul".

"Gətim, gördüm bir dərədə iki kar, kor, kürkü yirtük kirpi var. Dişi kar, kor, kürkü yirtük kirpi erkək kar, kor, kürkü yirtük kirpinin kürkünü yamaqdadısa, erkək kar, kor, kürkü yirtük kirpi dişi kar, kor, kürkü yirtük kirpinin kürkünü yamayır". "Bazarda nə ucuz? Mis ucuz, kütünc ucuz, duz ucuz". Bu yanılmacları nümunələrindəki oynaqlyq, şirənlik uşaqların estetik tərbiyəsinə mühüm təsir göstərməkdədir. Görkəmli pədaqoçun "Balalara hədiyyə" kitabında Aşiq Əmrahın "Aranla yaylağın bəhşi" qoşmasına rast gəlirik. Həmin qoşmada Aşiq Əmrah aranın da, yaylağın da özünəməxsus gözəlliyə malik olmasını, mülkəmlə yolu ilə poetik bir dillə təlimləyirdi:

Aran deyər, bağca mənəm,
bağ mənəm,
Gecə-gündüz kəpəklər
yağmam.
Geymək üçün yaşıl mənəm,
al mənəm,
Süsan sünbül, gülşənliklər
mənəmdir.
Yaylaq deyər, mənəm
çəmşərlər başı,
Axar, heç qururuz didimin
yaşı,
Pələnglər yatığı, ovcu
sırdışı,

Köksü ala, qarlı dağlar
mənəmdir.

Qırılmasın qanadım,
qolunuz.

F.Köçərli Xəstə Qasımın "Nəsihat" qoşmasını və ya sonrakı nəşrlərdə "Olmaz" adı ilə getmiş ustadnaməsini "Balalara hədiyyə" kitabına salmaqda xalqımızın müdrik sözlərini, istəq və arzularını yeni nəslə çatdırmağı vacib sayır. Görkəmli ədib bu zaman Xəstə Qasımın həyat və cəmiyyət haqqındaki fəlsəfi düşüncələrini, həmçinin müdrik kəlamatlarının uşaqların başa düşəcəyi bir dildə yazıldığını nəzərə alır. Şeirdən gərindüyü kimi, aşıq el arasında mövcud olan "Ağac bəsləgilin, bərin yəxəssən", "Nəmərd yalançısı sığın söyləmə", "Bivəfə dilbərəndə sənə yer olmaz", "İgid odur tənə oxut atmasın, halal mayasına haram qatmasın" və s. bu kimi atalar sözləri və məsəllərdən istifadə etmiş, danışığı dili ilə ədəbi dil arasında əlaqə yaratmış, hər bir müdrik sözün məhiyyətini açmağa çalışıb.

"Balalara hədiyyə" kitabında Kərəmin dilindən deyilmiş "Durnalara kitab" qoşmasının bir qədər fərqli şəkildə variantı "Azərbaycan dastanları "nin II cildində verilib. Bu variantda qoşma cəmi üç bənddən ibarətdir. Həmin kitabın qeydlər hissəsində göstərilir ki, dastanın başqa bir variantında bu qoşma 4 bənddən ibarətdir və burada olmayan III bənd belədir:

Zəlim şahın pəncəsinə
düşürsüz,
Uca dağı, ormanları
keçərsiz,
Yaz gələndə, yaylaqlarda
gəzərsiz,

MƏHƏMMƏD MƏMMƏDOV
filologiya üzrə fəlsəfə
doktoru

Hüseyn Cavidin "Maral" və "Şeyda" əsərləri bolqar dilində çapdan çıxıb

Görkəmli Azərbaycan dramaturqu və şairi Hüseyn Cavidin anadan olmasının 135 illiyi münasibətilə ədibin "Maral" və "Şeyda" əsərləri bolqar dilində çap edilib. Hər iki kitabın tərtibçisi və ön sözün müəllifi AMEA Hüseyn Cavidin Ev Muzeyinin direktoru, filologiya üzrə elmlər doktoru Gülbəniz Babaxanlıdır. "Maral" əsərinin bolqar dilinə tərcümə edənlər - Məmməd Şəpov, Janet Nikolova, redaktoru Sofiya Şiqəvadər. "Şeyda" əsərinin bolqar dilinə tərcüməçisi Sofiya Şiqəvadər, redaktoru isə Veneta Yankovadır.

Qeyd etmək ki, bu gün sözügedən nəşrlərin Bolqarıstanda təqdimatı keçiriləcək. Tədbir Azərbaycanın Bolqarıstandakı Səfirliyi, AMEA Hüseyn Cavidin Ev Muzeyi və Müqəddəs Kliment Oksridski adına Sofiya Universitetinin nəzdində fəaliyyət göstərən Azərbaycan Dili və Mədəniyyəti Mərkəzinin birgə təşkilatçılığı ilə baş tutacaq. Kitablar Bolqarıstanın Müqəddəs Kiril və Mefodi adına Milli Kitabxanası da daxil olmaqla, digər aparıcı kitabxanalarda, eləcə də həmin ölkənin ali təhsil müəssisələrində kitabxanalarına hədiyyə ediləcək.